

OSKAR JAKUB HALKIEW

**RAPORT/EKSPERTYZA Z PRZEPROWADZONEGO PROCESU
INWENTARYZACJI I WSTĘPNEJ ARCHIWIZACJI ZBIORU
„FABRYKA PRZETWORÓW KARTOFLANYCH NOWY DWÓR
P. GÓRSKI I E. MÓRAWSKI”**

**NOWY DWÓR MAZOWIECKI
2025**

W okresie od 7 lipca b.r. do 7 sierpnia b.r., z przerwą dwutygodniową, oraz od 17 sierpnia do 19 sierpnia b.r., przeprowadzałem prace inwentaryzacyjno - archiwalne, nad powierzonym mi przez Burmistrza Miasta Nowy Dwór Mazowiecki, zbiorem „Fabryka Przetworów Kartoflanych Nowy Dwór P. Górski i E. Móraski”. Zbiór ten został zakupiony z początkiem lipca 2025 r. od potomka rodziny Móraskich, i stanowi obecnie prawną własność Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej w Nowym Dworze Mazowieckim. Zakres powierzonej pracy wyniósł 124 godzin zegarowych. Praca nad zbiorem była trudna z uwagi na fakt, iż zbiór ten zachował się w niezbyt dobrym stanie. Swoją pracę wykonywałem w oparciu o nabyte wykształcenie z zakresu archiwistyki oraz kilkunastoletnie doświadczenie w przeprowadzaniu inwentarzy i ekspertyz, przede wszystkim antykwarycznych.

Ryc. 1. fot. Oskar Jakub Halkiew
Stanowisko archiwistyczne w dawnym budynku Cech Rzemiosł Różnych
w Nowym Dworze Mazowieckim.

Ryc. 2. fot. Sławomira Halkiew
Praca inwentaryzacyjno - archiwalna.

Zakupiony zbiór bez wątpienia stanowi cenną wartość historyczną dla Miasta Nowy Dwór Mazowiecki. Ukazuje swoim zakresem istotny fragment historii tego miasta, który w przyszłości powinien być badany na podstawie zakupionego materiału archiwalnego.

W całościowym okresie przeprowadzania prac z zakresu inwentaryzacji zbioru i wstępnej archiwizacji, towarzyszył mi Burmistrz Miasta Nowy Dwór Mazowiecki Pan Sebastian Sosiński. Wykazywał On niemal cały czas żywe zainteresowanie przeprowadzanymi pracami. W tym miejscu należy podkreślić, iż szybką, skuteczną i pozytywną decyzję, co do łączenia określonych składników zbioru archiwalnego znajdującego się w budynku Cechu, wyraziła Dyrektor Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej w Nowym Dworze Mazowieckim, Szanowna Pani Ewa Borkowska. Pani Dyrektor Ewie Borkowskiej wyrażam wdzięczność.

Ryc. 3. fot. Oskar Jakub Halkiew
Wizyta Burmistrza Miasta Sebastiana Sosińskiego
w pomieszczeniu archiwalnym, i swoista zaduma
nad archiwizowanym zbiorem dokumentów.

Należy podkreślić iż Archiwistyka jest dziedziną naukową, której celem jest gromadzenie, przechowywanie, opracowanie i udostępnianie archiwaliów. Wszystkie z tych czterech aspektów w procesie inwentaryzacji i archiwizacji zakupionych zbiorów „Fabryka Przetworów Kartoflanych Nowy Dwór P. Górski i E. Móraski” są realizowane i będą nadal realizowane. Przez gromadzenie rozumiemy zakup zbioru i uzupełnienie tego zbioru o zbiory z podgrup. Przechowywanie stanowi tymczasowe i należyte zdeponowanie pogrupowanego zbioru w wydzielonych szafach w dawnym budynku Cech Rzemiosł Różnych w Nowym Dworze Mazowiecki, a docelowo w budynku Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej w Nowym Dworze Mazowieckim. Opracowanie rozumie się jako selekcjonowanie dokumentacji wskutek brakowania, następnie pogrupowanie zbioru, opis zbioru oraz nadanie wydzielonym zbiorom nazw i sygnatur. Udostępnianie będzie efektem zorganizowanej konferencji prasowej co do przeprowadzonych prac inwentaryzacyjno-archiwalnych, zorganizowaniem wystawy czasowej dt. zbioru „Fabryka Przetworów Kartoflanych Nowy Dwór P. Górski i E. Móraski”, w dawnym budynku Cech Rzemiosł Różnych, przyszłą wystawą stałą, oraz w wyniku procesu digitalizacji zbioru, udostępnianiem zbioru w domenie publicznej. Bardzo istotnym procesem, którym kierowałem się w powierzonych mi pracach nad wspomnianym zbiorem, było brakowanie dokumentacji, czyli ocena przydatności zastanej dokumentacji do celów praktycznych. Brakowanie

dokumentacji to wydzielanie potrzebnych składników zbioru jak i dokumentów niepotrzebnych, które następnie przekazuje się do zniszczenia.

Dokonując procesu archiwizacji zbioru zastosowałem metodę rekonstrukcji jako metodę odtwarzania zespołu archiwalnego. W metodzie tej istnieje wariant ścisły i korygowany. Ja naturalnie kierowałem się wariantem korygowanym, mając na uwadze iż nie ma żadnej możliwości uzyskania statusu pierwotnego istniejących i zastanych układów pierwotnego zbioru. Zdawałem sobie sprawę, analizując materiał archiwalny, iż niegdyś zbiór dokumentów fabryki, szczególnie z okresu 1893 r. - 1939 r. był z pewnością układem dokumentów „strukturalno - organizacyjnym”, dziś niemożliwym do zastosowania i utrzymania ze względu na częste i głębokie zmiany w strukturze organizacyjnej tego zbioru. Przyczyniały się do tego następujące dramatyczne wydarzenia: okres I wojny światowej, powodzie których doświadczała fabryka, wielki pożar fabryki w 1938 r., dramat II wojny światowej oraz wielki powojenny proces szabrownictwa i kradzieży zbiorów archiwalnych dawnej fabryki.

W okresie intensywnych prac inwentaryzacyjno-archiwizacyjnych „Fabryka Przetworów Kartoflanych Nowy Dwór P. Górski i E. Móraski”, przewertowałem i trzymałem w swoich dłoniach od kilku do kilkunastu tysięcy kartek: dokumentów fabrycznych, brudnopisów, listów, prac naukowych, refleksji modlitewnych, gazet, dokumentów urzędowych, dokumentów szkolnych, papierów będących formą trwałej destrukcyjnej makulatury. Od początku poświęconej pracy nad obszarem badania tego zbioru, miałem świadomość iż dane mi będzie na podstawie pozyskanej wiedzy o historii dawnych fabrykantach nowodworskich, natrafić na dokumenty z obszaru funkcjonowania dawnej fabryki „Fabryka Przetworów Kartoflanych Nowy Dwór P. Górski i E. Móraski”, być może szkoły na tak zwanej „Nowołącznej”, dokumentów i rzeczy osobistych po rodzinie Móraskich. W wyniku zapoznawania się z zawartością pudeł kartonowych i dużych worków, zdeponowanych w dawnym budynku Cech Rzemiosł Różnych, dokonywałem przeglądu zachowanego zbioru, jego selekcji, a następnie pogrupowania w odpowiednie kategorie. Na podstawie analizy zakupionego zbioru, dokonałem wydzielenia sześć grup zespołu, nadając im wstępną nazwę oraz sygnaturę. W chwili obecnej pogrupowane zbiory znajdują się w pomieszczeniu, któremu nadałem nazwę: „Archiwum Sekcja Fabryka Przetworów Kartoflanych Nowy Dwór P. Górski i E. Móraski”. Oto następujący wykaz grup zespołu:

FABRYKA
1893 R. - 1939 R.
NDM_F.GM_01/1 (A)

FABRYKA
1939/1945 R. - 1993 R.
NDM_F.GM_01/2 (A/B)

SZKOŁA
NOWO - ŁĘCZNA
1945 R. - 1948 R.
NDM_N-Ł_01 (A/B)

ZOFIA MÓRAWSKA
UR. 1908 R. / ZM. 1999 R.
NDM_ZM_01/1 (A/B)

ZOFIA MÓRAWSKA
EDUKACJA
NDM_ZM_01/2 (A/B)

MÓRAWSCY
XIX/XX WIEK
NDM_M_01 (A/B)

Ryc. 4. fot. Oskar Jakub Halkiew
Pogrupowany zbiór dokumentów, umieszczony w opisanych szafach.

Oto zawartość poszczególnych zespołów grup dokumentów i przedmiotów:

FABRYKA
1893 R. - 1939 R.
NDM_F.GM_01/1 (A)

Zespół grupy dokumentów „Fabryka 1893 R. - 1939 R.” obejmuje łącznie ilość 2 572 dokumentów. Tym samym jest to najliczniejszy zbiór zachowanych dokumentów z historii przedwojennej „Fabryka Przetworów Kartoflanych Nowy Dwór P. Górski i E. Mórawski” i całej nabytej przez bibliotekę kolekcji.

Dodatkowo zbiór ten zawiera zestaw dokumentów, tj. teczkę o nazwie „G. Gerlach Bilanse” oraz teczkę o nazwie „Ubezpieczenia”.

Zbiór ten obejmuje dodatkowo 27 wielkich, grubych i dużych Ksiąg obrachunkowych, 5 małych Ksiąg obrachunkowych, 7 skoroszytów obrachunkowych plus 2 zeszyty obrachunkowe z biblioteki. Zbiór także zawiera 5 dużych zestawień obrachunkowych luźnych, zawartych w jednym czarnym zestawie teczek.

Dodatkowo zbiór ten zawiera 6 dużych w wielkości A4 zeszytów „Lista Imienna”.

Zbiór ten obejmuje dodatkowo 1 księgę obrachunkową „od 6 lipca 1933 r. do 8 maja 1934 r.”, 1 książeczkę obrachunkową o nazwie „Cukiernia”, 1 księgę obrachunkową zawierającą przedział stron od str. 3 do str. 136, 1 duży skoroszyt/zeszyt obrachunkowy z 1916 r.

FABRYKA
1939/1945 R. - 1993 R.
NDM_F.GM_01/2 (A/B)

Zespół grupy dokumentów „Fabryka 1939/1945 R. - 1993 R.” obejmuje łącznie ilość 487 dokumentów.

Dodatkowo zbiór ten zawiera zestaw dokumentów, tj. 15 notesów rachunkowych, 19 małych notesów rachunkowych, 46 teczek rachunkowych za wybrany rok kalendarzowy, plus teczka „Handel Nieporęt”, teczka „Korespondencje”, teczka „Podatek umowa - zlec. do rozl.”

Ciekawym, skompilowanym w toku prac archiwizacyjnych zbiorem dokumentów, stała się teczka o nazwie: „Opis strat wojennych”.

Dodatkowo powyższy zbiór obejmuje 15 Ksiąg obrachunkowych.

Oddzielnym podzespołem jest zbiór 14 dokumentów z okresu okupacji hitlerowskiej.

SZKOŁA
NOWO - ŁĘCZNA
1945 R. - 1948 R.
NDM_N-Ł_01 (A/B)

Zespół grupy dokumentów „Szkoła Nowo - Łęczna 1945 R. - 1948 R.” obejmuje łącznie ilość 576 dokumentów.

Dodatkowo zbiór ten zawiera cztery zachowane komplety kluczy do dawnych klas tej szkoły, 1 teczkę o nazwie: „Prace pisemne Wstępny Kurs Pedagogiczny w Nowo Łęcznej 1947/1948”, 1 duży notes obrachunkowy dla szkoły i internatu „I.1946 - III.1947”, 1 mały zeszyt obrachunkowy „IX.1947-III.1948”, 1 mały zeszyt obrachunkowy z 1947 r., 1 scalony i zarchiwizowany zestaw „Nauka w czasie okupacji”, 1 scalony i zarchiwizowany zestaw „Warunki materialne uczniów”, 1 zegarek szkolny.

Dodatkowo zbiór ten zawiera utworzony przeze mnie dnia 17 sierpnia b.r. zestaw „8 zestawów kart żywnościowych”, 1 kopertę z kartkami żywnościowymi „Czerwiec 1946 r. Uczniowie”, 1 kopertę z kartkami żywnościowymi „Maj 1946 r. Nauczyciele” oraz 1 kopertę z kartkami żywnościowymi „Styczeń 1947 r.”

ZOFIA MÓRAWSKA
UR. 1908 R. / ZM. 1999 R.
NDM_ZM_01/1 (A/B)

Zespół grupy dokumentów „Zofia Mórańska UR. 1908 R. / ZM. 1999 R.” obejmuje łącznie ilość 349 dokumentów z życia prywatnego.

Należy zauważyć, iż jest to zbiór który obejmuje dużą ilość korespondencji, w postaci listów, okolicznych pocztówek oraz rozważań religijnych.

Dodatkowo zbiór ten obejmuje 7 zeszytów notatnikowych, 3 zeszyty szkolne.

ZOFIA MÓRAWSKA
EDUKACJA
NDM_ZM_01/2 (A/B)

Zespół grupy dokumentów „Zofia Mórańska Edukacja” obejmuje łącznie ilość 27 dokumentów.

Dodatkowo zbiór ten obejmuje 6 zeszytów studentów psychologii, którym zajęcia prowadziła Zofia Mórańska, 6 książek szkolnych których była współautorką, 3 duże i grube skoroszyty w kolorze czarnym: „Opinie psychologiczne o wychowankach /

Pogotowie". 1 skoroszyt z lat: 1956, 1957, 1958. 2 skoroszyt z lat: 1959, 1960, 1961. 3 skoroszyt z lat: 1952, 1953, 1954, 1955.

Dodatkowo z zbiorze tym znajdziemy 37 zeszytów uczniowskich, 1 zbiór rysunków „Dzbanek”, 35 zeszytów o następującej tematyce: „Listy obecności, Biblioteka, Spis lektur, Obserwacje, Plany wychowawcze, Plany lekcji, Praktyki”.

MÓRAWSCY
XIX/XX WIEK
NDM_M_01 (A/B)

Zespół grupy dokumentów „Mórawscy XIX/XX wiek” obejmuje łącznie ilość 487 dokumentów.

Należy również zwrócić uwagę, iż jest to najbardziej zróżnicowany zbiór, bowiem oprócz dokumentacji papierowej (dokumenty urzędowe rodziny, listy, laurki, pocztówki), zbiór ten obejmuje wiele przedmiotów codziennego użytku, które niegdyś były w posiadaniu i użytkowaniu rodziny Mórawskich.

W zbiorze tym znajdziemy 4 zestawy korespondencji rodzinnej. Przez jeden zestaw rozumiemy zbiór nawet kilkudziesięciu listów.

Dodatkowo zbiór tworzy 8 zeszytów Anny Mórawskiej, których tematyka dotyczy: wypracowań, wierszy, brulionu, przepisów gospodarczych, ćwiczeń geometrycznych.

Na zbiór składa się także 1 zestaw o nazwie: „Obwieszczenie o licytacji ruchomości”, 4 zestawy notatnikowe, 7 zeszytów notatnikowych, 15 notesów.

Ciekawym zestawionym zbiorem jest 14 dokumentów dt. przepisów spożywczych i wykaz serwisu rodzinnego. W dużej mierze przepisy te zostały zredagowane przez Marię Mórawską.

W trakcie procesu archiwizacji skompilowałem w jedną całość, w postaci teczki, dokumenty dt. Konstancji Wolskiej, zapewne siostry Marii Mórawskiej z.d. Wolskiej.

Wartością dla zbioru jest także zbiór 6 pamiątek/wspomnień Marii Mórawskiej dt. dorastania małej córki Zofii Mórawskiej oraz pamiętnik Stanisławy Mórawskiej, drugiej córki Marii Mórawskiej.

Na uwagę zasługuje także książka autorstwa Adama Mórawskiego pt. „Burzyciele Idełów” z 1901 r.

Bezcennym i jedynym tego typu dokumentem, pozyskanym ze zbiorów, jest list Poniatowskiego (Rex ?) napisany w języku francuskim.

Vendredi 12 Juillet
Mon cher Ami
Quand j'entreprends
quelque chose je suis un
vrai sangsue. Libre à
vous de m'envoyer au diable.
Mon ami Ragan est
venu me dire votre excellent
accueil et je vous en suis
très reconnaissant pour
ma part. Maintenant

Si vous êtes convaincu
que c'est l'homme qui
convient au Theatre Italien
comme j'en suis convaincu
moi-même, je vous prie
de le mettre le plus tôt
possible en position de
faire ses engagements,
en lui donnant le privilège
avec la condition de presen-
ter sa troupe dans le
courant d'un mois.
Il a tout pour réussir;
Intelligence, probité,
fermeté, douceur, et s'il
s'ébroue je crois qu'il faut
renoncer à notre belle
musique. Je suis sûr
que vous serez enchanté
des rapports que vous aurez
avec lui; il faut que j'en
sois bien certain pour
m'avancer tant.
Mille Amities Sinceres
à Poniatowski

Ryc. 5. fot./scan. NDM_M_01 (A/B) / O.J.Halkiew

Odnaleziony w zbiorach dokumentów list w języku francuskim autorstwa Poniatowskiego

Zachowana kolekcja artefaktów po rodzinie Móraskich, zawiera 600 zdjęć rodzinnych. 98 starych tekturowych zdjęć oraz 502 zdjęć w sepii.

Z pośród 30-tu zachowanych obrazów rodzinnych, wymienić należy: 3 gipsowe płaskorzeźby, 2 obrazy na desce, 8 obrazów olejnych, 4 obrazy w formie zdjęcia, 2 akwarele, 9 obrazków ołówkowych w formie rysunków, 2 obrazki narysowane kredkami. Obrazy olejne są niestety zachowane w bardzo złym stanie.

Z zakupionej kolekcji wyróżnić należy także zbiór 64 map i rysunków technicznych, które obejmują swoim zakresem czasowym fabrykę z okresu przedwojennego i powojennego (czasy ustroju komunistycznego). Dodatkowo zbiór obejmuje 5 teczek map kartograficznych, w tym 3 teczki starych map oraz 1 skompilowaną teczkę zawierającą kilkanaście map w kolorze niebieskim oraz 1 współczesną teczkę, w której umieściłem starą zabytkową mapę, zachowaną w formie destruktu. Zbiór map zawiera dodatkowo 18 map zwiniętych w rulon z okresu ustroju komunistycznego.

Dodatkowo zbiór także tworzą: 2 mapki (przekrój fabryki) rysunkowe na materiale, złożone przeze mnie w czerwonej teście, 1 mapa geograficzna „England”, 1 gazetowe zdjęcie ukazujące dzieci, 8 technicznych map niebieskich związanych z fabryką, 1 rysunek techniczny maszyny, 17 scalonych ilustracji maszyn technicznych oraz czyste wzory dokumentów fabrycznych.

Oddzielną kategorią zachowanego zbioru po rodzinie Móraskich, jest tak zwana „Varia” bądź „Appendix”. Te dwa zacytowane słowa łacińskie na rynku antykwarycznym, określają przedmioty w kategorii różnych bądź dodatków. Wymienić tu można zachowane pocztówki, wycinki gazet artystycznych, gazetki geograficzne, suplementy, periodyki, gazety techniczne, książeczkę dt. produkcji syropu, biuletyny, broszurki, gazety rosyjskie, polskie przedwojenne wydania: „Świat”, „Wędrowiec”, „Przegląd Techniczny”, zachowane egzemplarze: „Mon Journal” z 1902 r., „Die Woche” z 1902 r., „Biesiada Literacka” z 1894 r., „Lunivers Illustre” z 1883 r., afisz reklamy przedwojennej fabryki Móraskich, kolorowe karty reklamowe „Fabryka Przetworów Kartoflanych Nowy Dwór P. Górski i E. Móraski”.

Na szczególną uwagę zasługują rzeczy osobiste, zachowane po dawnych fabrykantach nowodworskich, w postaci: biżuterii na nadgarstek, małego globusa, 6 map astronomicznych, wizerunku Matki Bożej na porcelanie, garnituru biurkowego (kałamarz, uszkodzony nożyk do listów) w stylu neoempire z przełomu XIX/XX w., jednego kufra podróżnego z inicjałami „W.M.” (Wacław Móraski), 2 much go smokingu/garnituru, 2 próbek surowcowych, 2 pieczęci fabrycznych, zestawu małych białych obrusów z inicjałami „AM” (Adela Móraska), skorupy żółwia, czystych wzorów papieru opatrzonych inicjałami i danymi fabryki w języku rosyjskim i polskim, wizytówek rodziny Móraskich (szczególnie Wacława Móraskiego), kompletu nut na fortepian, małego żelazka, metrówki, okularów, ozdobnego pudełka w odcieniu błękitu, 2 butelek po alkoholu w których zachowane są z 1954 r. maliny

zasypane cukrem, 5 map krajobrazowych, kart o tematyce botanicznej, 1 płyty gramofonowej, uszkodzonego pióra, kart dt. Tatr, 5 rysunków flagi rosyjskiej, kart dt. wojny węgierskiej z Rakoczym, 5 walizek.

Jednym jednak z najważniejszych i bezcennych zbiorów po rodzinie Móraskich, jest zachowany zbiór książek w ilości 319 sztuk. Jest to zapewne znikoma część rozproszonego zbioru, jakim niegdyś do czasów wybuchu II wojny światowej, szczyciła się rodzina nowodworskich fabrykantów. Zachowane pozycje książkowe obejmują okres od XVIII w. (kilka pozycji) do XX w. (1939 r./1940 r.). Są to przede wszystkim książki napisane w języku francuskim, niemieckim i rosyjskim. Dotyczą tematów/zagadnień: przemysłu, historii, literatury, zdrowia. Niemal każdą książkę Móraski opatrywali pieczęcią Ekslibris - „ * Księgozbiór * M. i W. Móraskich * ”, stosując przy tym ręcznie prowadzony numer katalogowy swojego księgozbioru. Literatury polskiej jest najmniej. Niestety zachowany zbiór 319 książek przede wszystkim z okresu XIX wieku, zachowany jest w złym stanie. Niektóre z książek są całkowitymi destrukcjami. Większość zaś z nich naznaczona jest wilgocią, pleśnią, zalaniem czy zagrzybieniem. Bardzo mało zachowało się książek z zakupionego zbioru, które są w relatywnie dobrym stanie.

Ostatnią kategorią prezentowaną w zbiorze „Móraski XIX/XX wiek”, jest zbiór zachowanych kilkunastu quasi starodruków/rękopisów/manuskryptów. 6 książek napisanych ręcznie, z pewnością w okresie XVIII w. bądź wcześniej, oraz 10 pozycji zachowanych w formie luźnej bądź broszur, z okresu XVIII i XIX w. Zwrócić należy uwagę, iż jedna z tych książek, dość dobrze zachowana, obłożona jest dobrej jakości skórą zwierzęcą.

*Dnia 20 sierpnia 2025 r.
Nowy Dwór Mazowiecki*

*Zdjęcie na tytułowej - pierwszej stronie: Wytłoczony w laku znak pieczęci Fabryki Przetworów Kartoflanych Nowy Dwór P. Górski i E. Móraski

BURMISTRZ NOWEGO DWORU MAZOWIECKIEGO SEBASTIAN SOSIŃSKI ZAPRASZA

WYSTAWA *Czasowa*

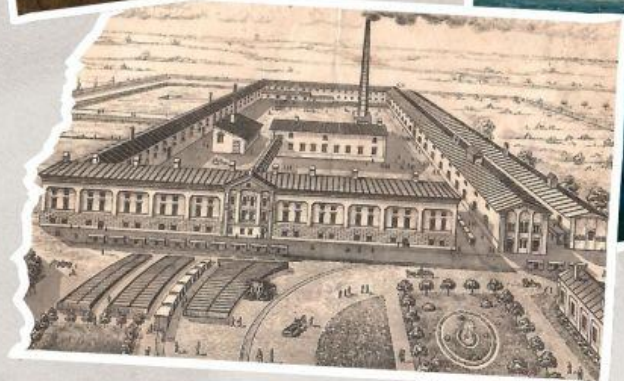
BUDYNEK DAWNEGO CECHU
RZEMIOSŁ RÓŻNYCH

UL. BOHATERÓW MODLINA 48
05-100 NOWY DWÓR MAZOWIECKI

10-14
LISTOPADA
2025

**FABRYKA PRZETWORÓW KARTOFLANYCH
NOWY DWÓR P. GÓRSKI I E. MÓRAWSKI**

„SALONY U MÓRAWSKICH” + STANOWISKO ARCHIWIZACYJNE

GODZINY ZWIEDZANIA:

10, 12, 13, 14 LISTOPADA GODZ. 17:00 - 20:00

11 LISTOPADA GODZ. 09:00 - 20:00

WEJŚCIE/ZWIEDZANIE WYSTAWY O PEŁNYCH GODZINACH

OSTATNIE WEJŚCIE O GODZ. 20:00

CZAS OPROWADZANIA/ZWIEDZANIA: 30 - 45 MINUT

**WSTĘP
BEZPŁATNY**

Patronat Honorowy
Naczelnego Dyrektora
Archiwów Państwowych

PATRONAT MEDIALNY:

Gazeta
NOWODWORSKA

TYGODNIK
Nowodworski

KURIER
Nowodworski